

"...kanske tänker lite mer"

— om att förändra
gymnasieelevers värderingar om alkohol

Uppsats pedagogik 3 p vt -98
Institutionen för pedagogik
Högskolan i Borås

Per Blanck
Åsa Skytt
Victoria Salén

Handledare: JörgenTholin

INLEDNING	3
BAKGRUND TILL ARBETET	3
OM ALKOHOLPROJEKTET PÅ GYMNASIESKOLAN	4
OM FÖRSÖKET PÅ BARN- OCH FRITID	4
PROBLEMBASERAT LÄRANDE	6
AKTIVA VÄRDERINGAR (VALUES CLARIFICATION)	7
<i>Kritik mot värderingsövningar.....</i>	<i>8</i>
KOPPLING TILL ARBETET PÅ BARN- OCH FRITIDSPROGRAMMET	9
SYFTE	9
METODVAL – INTERVJU OCH ENKÄT	10
REDOVISNING AV ATTITYDMÄTNINGEN	10
METOD	10
RESULTAT.....	10
ANALYS.....	11
REDOVISNING AV INTERVJUERNA.....	12
METOD	12
RESULTAT.....	12
ANALYS.....	17
DISKUSSION.....	18
LITTERATUR-REFERENSER	19

Inledning

Vi har valt att skriva vår uppsats som ett led i ett alkoholprojekt på Marks Gymnasieskola, som har som mål att utbilda ungdomar på barn och fritidsprogrammet till alkoholinformatörer för att sedan gå ut och undervisa elever i grundskolan. Vi vill i denna uppsats undersöka om eleverna genom denna utbildning förändrat sin attityd till alkohol och även se om det finns andra positiva effekter som projektet fört med sig.

Den utbildning gymnasieeleverna fått delta i har byggts på problembaserat lärande. Denna typ av pedagogik kräver engagemang av dem som skall ta till sig av den och vi vill veta hur väl man lyckats nå fram till eleverna genom denna pedagogik.

Ungdomar och alkohol är ett viktigt och ständigt aktuellt ämne som på ett eller annat sätt berör många människor och vi tycker därför att det är viktigt att undersöka hur man når fram till ungdomar med informationen. Vi tyckte därför att det vore intressant att se vad några av de ungdomar som deltagit i det här projektet dels har för uppfattning om hur de egna attityderna förändrats som ett resultat av projektet och dels hur de tror att man når fram till andra ungdomar med den här informationen.

Bakgrund till arbetet

Vi har inför skrivandet av denna uppsats tagit del av olika litteratur inom områdena problembaserat lärande, metodik och alkoholkonsumtion (för detaljer se litteraturreferenserna s.19). Vi har även satt oss in i hur alkoholprojektet i Mark har genomförts och vilka mål man vill uppnå med det och detta är naturligtvis en mycket viktig del i bakgrundsarbetet till vår uppsats. Vi tar även del av en enkätundersökning med eleverna som görs i samband med projektet där de får svara på ett antal frågor om deras egen inställning till alkohol. Enkäten utfördes en gång då utbildningen startade och en gång i slutet för att man på det sättet skall kunna se om det skett en attitydförändring.

Ungdomars alkoholvanor är viktigt ur ett samhällsperspektiv och det finns en hel del statistik att tillgå inom detta område, bland annat för Sifo och CAN (centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning) sådan statistik. Bland annat visar denna att mellan 40 och 60 procent av ungdomarna i åldern 15-16 år provat hembränd sprit (CAN-undersökning 1995, Älvsborgs län).

Om alkoholprojektet på gymnasieskolan

Alkoholinformatörsutbildningen på barn- och fritidsprogrammet i Mark är en del i ett större alkoholförebyggande arbete som pågår på gymnasieskolorna i Mark och i Lerum. Projektet startade höstterminen 1996. Syftet är att ta fram ett alkoholförebyggande program på de bägge skolorna: att utveckla arbetsmetoder och strukturer.

Projektet inleddes med att en alkoholvaneundersökning gjordes på de bägge skolorna. Syftet med undersökningen var dels att resultatet skulle motivera lärare och skolpersonal för ett aktivt förebyggande arbete, dels att utgöra en bas för utvärdering av projektet. Alkoholprojektet har en timanställd projektledare som arbetar motsvarande en dag i veckan per skola under terminsstad. Arbetet har hittills haft följande inriktning:

- Attityder och värderingar åk 2, samtliga elever får tillfälle att under en förmiddag eller eftermiddag diskutera sina och andras värderingar och attityder kring alkohol.
- Försök med att integrera alkoholfrågor i profilämnena på skolan. Barn- och fritidselever utbildas till alkoholinformatörer och får tillfälle att prova sina nyvunna erfarenheter i år 8 på högstadieskolor i Marks kommun. Eleverna på handel och kontor, respektive ekonomprogrammen diskuterar hur man hanterar alkoholmissbruk bland medarbetarna på ett företag.
- Ämnesintegration i kärnämnena. Detta har nyss påbörjats och går ut på att inom naturkunskap, samhällskunskap och svenska, ämnena som alla gymnasieelever läser, lyfta in frågor som rör alkohol.

För att uppnå ett bestående resultat har några lärare erbjudits fortbildning. Skolornas bibliotek har utrustats med böcker och andra media i alkohol- och drogfrågor. Skolledningen medverkar aktivt i projektets utveckling från projekt till löpande verksamhet.

Om försöket på barn- och fritid

Elever som läser barn- och fritidsprogrammet läser bland annat hälso-pedagogik. Timmarna i denna kurs och några andra ämnens lektionstid används nu på försök till en kurs som skall ge kunskaper och färdigheter som alkoholinformatör.

Det är i år tredje läsåret som eleverna i årskurs 2 får tillfälle att utbildas och prova sina erfarenheter praktiskt bland tre år yngre kamrater. Syftet med kursen är att de skall få både kunskaper och färdigheter i hur man kan arbeta förebyggande bland ungdomar när det gäller alkohol- och drogfrågor. En hel del av kursen är också användbar i andra sammanhang; man får lära sig att leda en grupp, att informera och att föra ut ett budskap.

Kursen kan delas in i fyra delar:

- Målgruppens perspektiv. Hur var det när vi gick i åttan?
- Orientering om alkoholfrågor och metoder i gruppriktat förebyggande arbete bland ungdomar. 12 timmar
- Förberedelse för eget arbete 4–8 timmar
- Praktiskt genomförande av lektioner (80 minuter) i årskurs 8, samt utvärdering av denna insats.

Kursen har ett problembaserat upplägg, vilket i detta fall innebär att gymnasieeleverna först får fundera och diskutera frågor som rör målgruppen, vilken uppgiften är som de fått och vad de behöver för att kunna lösa den. Efter denna inledande inventering får de en praktisk orientering i hur man kan arbeta med den här typen av frågor:

- Hur kan man göra för att förmedla fakta?
- Hur kan man göra för att deltagarna skall bli mer medvetna om sina värderingar?

Gymnasieeleverna får därefter i mindre grupper om tre, fyra elever utforma ett eget program för lektioner som skall vara i ca 80 minuter. Beroende på vad den lilla gruppen tycker och vad de tror att de kan klara av/har mest positiv effekt, får deras program en personlig prägel. De flesta grupperna fastnar för att arbeta med värderingsövningar av olika slag. Några grupper provar att arbeta med drama. Alla grupper brukar också ha med korta faktainslag.

Det praktiska genomförandet sker sedan på Marks Kommuns grundskolor. Elevgruppen från gymnasiet brukar var runt 50 elever och de arbetar i grupper om två till fyra. Några grupper väljer att genomföra sitt program flera gånger, vilket innebär att kommunens samtliga åttondeklassare, ca. 450 ungdomar, får tillfälle att möta gymnasieelever som vill förmedla sin syn på det här med att dricka, eller inte dricka alkohol när man är i 14–15 årsåldern.

Slutligen får grupperna i uppgift att utvärdera sina insatser. Åttondeklassarna de mött får också fylla i en enkät med sina synpunkter.

Sammanfattningsvis kan man säga att erfarenheterna hittills är mycket goda. Gymnasieeleverna får ett levande inslag i sin utbildning som känns både rolig och angelägen och som lär dem mycket. Eleverna på grundskolan upplever det här som ett bra och uppskattat inslag i skolarbetet. Kanske kan det faktum att ungdomar som bara är några år äldre förmedlar en ”nyanserat negativ” syn på att dricka alkohol när man går på högstadiet ha en mer positiv effekt än om denna inställning framställs av en lärare i femtio- sextioårsåldern? I vilket fall är det

viktigt att högstadieskolorna ser detta inslag som bara en liten del i den samlade undervisningen kring alkohol och drogfrågor.

Problembaserat lärande

Det är en lång tradition av pedagogisk filosofi som lett fram till dagens breda användande av problembaserat lärande som pedagogisk metod. Redan Sokrates (400 f kr) pekade på det felaktiga att bara förmedla kunskap utan att ha eleven med som aktiv, medagerande partner i läroprocessen; den sokratiska metoden eller barnmorskemetoden, d.v.s. att Sokrates inte själv hävdar något utan att han ställer frågor till eleven som hjälper denne att förlösa de tankar som han eller hon är havande med. (Filosofiskt lexikon, Forum 1988)

De pedagoger som började sin verksamhet på 1800-talets slut och i början av 1900-talet, Maria Montessori, Jean Piaget och John Dewey såg alla lärandet som en aktiv process snarare än en förmedlande av ett fast kunskapsinnehåll. Carl Rogers tillfogade till detta att inlärningsprocessen inte bara är en fråga för huvudet, utan att den också innebär en känslomässig process. Lärandet måste utgå från elevens egen erfarenhet och ge möjlighet att personligt engagemang och känsloupplevelse. (Blom m.fl. 1989)

I boken Hakuna Matata (Jerdmyr & Svedbom 1997) beskrivs problembaserat lärande ha tre grundpelare:

- Ett förhållningssätt till undervisningen som till stor del handlar om att lösa problem.
- Att eleverna har en styrande och aktiv roll i undervisningen.
- Att eleverna arbetar i grupper, s.k. basgrupper.

En viktig del i problembaserad inläring är att problemen/kunskapen har en relevans i elevens nuvarande eller kommande (för t.ex. yrkesutbildningar) vardag.

Läroprocessen i problembaserat lärande kan enligt författarna delas i några steg (Jerdmyr & Svedbom 1997):

1. Utgångspunkt, basgruppen sätter sig in i begrepp och försöker tolka vad uppgiften går ut på.
2. Brainstorming, här samlar gruppen den gemensamma massan av associationer och uppslag som uppgiften ger upphov till.
3. Systematisering, uppslagen struktureras och en del förslag sorteras bort.
4. Problemformulering, nu måste gruppen ange vad det är man vill arbeta vidare med.

5. Lärande- och utförandemål, vad behöver man ta reda på för att slutföra uppgiften. Vilka kunskaper behövs? Vilka metoder skall man använda för att finna kunskaperna och/eller lösa problemen?

6. Lärande och utförande, detta är studie och arbetsfasen. Här sker arbetet individuellt eller i grupp.

7. Inre redovisning, basgruppen samlas för att för varandra redogöra för vad man funnit och vad man gjort.

8. Tillämpning – arbetet skall nu redovisas på det sätt som bestämts i utgångspunkten. Extra värdefullt är det om redovisningen sker utanför skolan med en praktisk koppling till vardagslivet där.

9. Basgruppen utvärderar sitt arbete

Aktiva värderingar (values clarification)

John M Steinberg introducerade den amerikanska metoden Values clarification i Sverige i slutet av 70-talet. I Sverige fick den namnet aktiva värderingar. Tanken med aktiva värderingar är att medvetandegöra deltagaren om vilka övertygelser och intressen han eller hon har, samt uppmuntra till att handla i enlighet med dessa. I boken Aktiva värderingar för 2000-talet redogör Steinberg för grunderna för Aktiva värderingar. (Steinberg, 1994)

Steinberg menar att om ungdomar på ett tidigt stadium lär sig att undersöka sina värderingar och handlingar och tränar en process att bli medvetna om sig själva och omvärlden, kommer de att utveckla en social mognad vilket hjälper till att förebygga större sociala och psykiska problem. Metoden sägs utveckla såväl den intellektuella, kognitiva delen av den unga människan som den emotionella, affektiva.

Det medvetna valet är för Steinberg det centrala, utan att veta vad det är som styr våra val kan valen knappast bli medvetna. Den unga människan bör vara klar över att den väljer något för att det är rätt och viktigt, inte för att hon är bekväm och gör som alla andra gör.

Det finns ett antal olika delmetoder inom aktiva värderingar. Att rangordna olika alternativ: t.ex. 20 saker som jag tycker om att göra, 5 viktiga egenskaper hos en bra kompis.

En annan metod är att sätta upp extremer och välja på en skala mellan dem: Vem är du? Slagsmålskalle som alltid löser konflikter med nävarna, eller Samtals-Lars som alltid skall pratar sig ur en konflikt.

Aktiva värderingar har under åren utvecklats och förändrats. Metoderna har i mycket inspirerats av John M Steinberg, men han tar inte hel-

ler i den senare utgåvan, 1994, av Aktiva värderingar upp metoderna ”Heta stolen” eller ”4-hörn”. De metoderna har utvecklats framförallt inom ramen för olika hälsopedagogiska verksamheter som alkoholfö-rebyggande program och sex- och samlevnadsundervisning.

Heta stolen är en diskussionsform som går ut på att en gruppledare läser påståenden med värderingsinnehåll av typen: ”Jag tycker att det är fel att skylla på att man var full när man gjort något dumt”, eller ”Jag tror att tjejer behöver mera ömhet än killar”. De deltagare som instämmer i påståendet byter plats med någon annan som också instämmer. De som inte tycker så, eller som inte vet sitter kvar. Grupp-ledaren tar sedan upp ett samtal i gruppen där deltagarna, om de vill, får motivera sina ställningstaganden.

Den s.k. 4-hörnsövningen går till så att gruppledaren berättar en histo-ria med flera inbyggda dilemman. I slutet av historien ges ett antal handlingsalternativ. Deltagarna får välja det alternativ som de tycker stämmer bäst med hur de skulle handlat om de varit i den situationen. Ett typiskt exempel är det här: Du hittar ett paket cigaretter när du stä-dar ur din trettonårige sons jacka. Ni har talat om att han inte skall börja röka och när du visar honom paketet och frågar om han röker svarar han att han gör det och att han rökt varje dag i fyra-fem veckor. Vad gör du? 1. Informerar om tobakens skadeverkningar 2. Drar in månadspengen för att inte finansiera hans tobaksbruk 3. Ger honom utgångsförbud i en vecka eller 4. En annan lösning.

Syftet med 4-hörnsövningen är något annorlunda än med heta stolen, meningen är dels att klargöra vad det är som styr ens handlande, men också ge en handlingsberedskap. Man har funderat lite över hur man kan tänka sig att göra i kniviga situationer, om de skulle inträffa.

Kritik mot värderingsövningar

Det finns en kritik mot värderingsövningar att de ger elever med ver-bala utförsgåvor ett försprång. En gruppledare som är medveten om det kan dock hantera detta på ett bra sätt. Många värderingsledares erfarenhet talar för att de flesta elever får tillfälle att uttrycka sig, om inte annat med att de med sin person visar var de står i en fråga.

Dessutom menar en del att värderingsövningar kan användas för att manipulera deltagarna att tycka som gruppledaren/institutionen gör. För att komma tillrätta med det är det viktigt att poängtera att grupple-daren måste vara neutral i den situationen då hon leder värderingsöv-ningar. En värderingsövning får aldrig innebära att det finns ”det goda alternativet” som uppmuntras av ledaren och ”det onda alternativet” som fördöms av ledaren. I motsats till Steinberg anser vi att värde-ringsövningar inte får användas som omröstningar av typen ”alla som har rökt, räcker upp en hand”. De skall i stället användas i termer av ”tycker” och ”tror”, d.v.s. spegla vilken attityd jag har till frågan. Det

är viktigt att skapa en tillåtande atmosfär i gruppen — ingen skall behöva skylta med hur man handlat. Jag kan ju faktiskt tycka att det är fel att röka, även om jag gjort det! Och i många känsliga frågor som de om sex- och samlevnad kan omröstningsförfarandet definitivt lägga locket på all diskussion. Det finns en stor skillnad mellan ”Jag tror att många struntar i preventivmedel när de ligger med varandra”, jämfört med ”Jag har struntat i preventivmedel när jag låg med en tjej/kille”.

Ett sätt att bli en bra gruppleddare för värderingsövningar är att skaffa sig god rutin, att själv utsätta sig för värderingsövningar ledda av andra och att arbeta med handledning då och då.

Koppling till arbetet på barn- och fritidsprogrammet

De förut redovisade nio punkterna för problembaserat lärande har i modellen på Marks gymnasieskola reducerats till fyra och de kommer inte riktigt i samma ordning. I denna modell börjar klassen att försöka se frågan ur målgruppens perspektiv. Hur tänkte och kände vi då, när vi var lika gamla? Del två är en orientering i hur man kan göra och vilka kunskaper man kan behöva. Först i del tre bildas en basgrupp där man formulerar sig i termer av problem och vilken uppgift är det vi skall utföra. Den sjätte punkten i Jerdmyrs modell; Lärande och utförande kommer därmed i tre olika faser i Mark-modellen. I den första där man får känna på målgruppens behov. I den andra där man får känna på hur det är att bli utsatt för dessa metoder. Till sist i del tre, där man själv försöker forma sitt eget personliga upplägg. På detta vis får man också in en viktig känslokomponent i lärandet som vi tycker att Jerdmyr i mångt och mycket saknar i sin modell.

Värderingsövningar är basen i det här sättet att arbeta.

Syfte

Syftet med den här undersökningen är att försöka få svar på hur utbildningen till alkoholinformatör uppfattats och om den även har sidoeffekten att den egna inställningen till alkohol och därmed de egna alkoholvanorna påverkas.

Vår hypotes är att det sker en sådan påverkan. Det förefaller rimligt att man måste se till sina egna vanor och sin egen inställning i en fråga som man skall förmedla ett budskap med en speciell riktning i. Det borde finnas ett samband mellan kunskaper — attityder — handling. Om jag förändrar min kunskap och mina attityder så blir det svårt att behålla samma, i detta fallet, alkoholvanor.

Metodval – intervju och enkät

Vi har valt att belysa vår frågeställning med hjälp av strukturerad intervjuer och med hjälp av en enkät som avsåg mäta förändringar i attityder före och efter utbildningen till droginformatör.

Redovisning av attitydmätningen

Metod

Två attitydmätningar med hjälp av ett frågeformulär (finns som bilaga 1) med 16 frågor har genomförts under informatörsutbildningens gång. Första gången när kursen startade och andra gången när den avslutades. Formuläret har tidigare använts av Folkhälsoinstitutet, samt vid en alkoholvaneundersökning som tidigare gjorts i projektet. Formuläret finns som bilaga.

Ett mått på attityderna fås genom att frågorna ges poäng från 1 till 5, där 1 är den minst alkoholpositiva synen och 5 den mest alkoholpositiva. Varje respondent ges en summa genom att frågornas värden på formuläret summeras. De teoretiska minimivärdet blir därmed 16 (16 frågor, alla lägsta möjliga alternativ $1 = 16$). Det teoretiska maximivärdet blir 80. Några av frågorna har en omvänd skala, och detta löses genom ett dataprogram som omvandlar dessa. Respondenter med en negativ inställning till alkohol får en låg totalsiffra och respondenter med en positiv inställning ett högt totalvärde.

Resultat

Formuläret besvarades av 46 elever vid andra tillfället och av 37 vid det första. På grund av internt bortfall, alla frågor i attitydformuläret har ej besvarats av alla, har 32 formulär från respektive undersökning tagits med i den sammanlagda beräkningen.

Resultatet av de bägge undersökningarna visar att spridningen av totalvärden i gruppen är relativt liten. Ungefär 40 % av materialet har värden mellan 40 och 48.

Percentil	Före	Efter
Min	33	35
25	43	40,5
50	47	45,5
75	51	52
Max	71	56

Tabellen visar att lägsta värdet vid första undersökningen var 33, och vid andra 35. Medianvärdet är 47 före och 45,5 efter. En fjärdedel av materialet ligger på 43 eller under före och på 40,5 eller under efter. Tre fjärdedelar av materialet ligger på 51 eller under före och 52 eller under efter. Det högsta värdet vid första undersökningen var 71 och vid andra undersökningen 56.

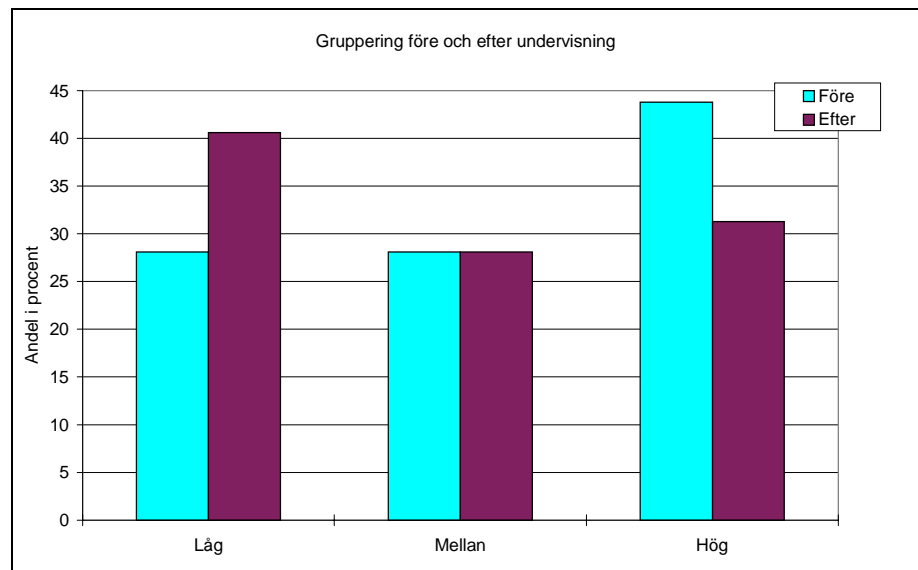
Som synes har medianvärdet förändrats till ett lägre tal. Från 47 till 45,5. Vilket tyder på en förändring mot ett mer alkoholnegativt synsätt hos respondenterna.

Ett annat sätt att redovisa materialet är att klassindela det i tre grupper. Låg, mellan och hög. I den första mätningen (före) fördelades materialet så att tre så lika stora grupper som möjligt erhöles. Samma värden behölls för en ny gruppering för de värden som gavs i andra mätningen (efter)

Grupp Låg värden från 32 — 43

Grupp Mellan värden 44 — 48

Grupp Hög värden 49 —

I diagrammet ovan visas fördelningen av materialet före utbildningen och efter utbildningen. Här visas på en tydlig förändring där gruppen med låga värden ökat i eftermätningen och gruppen med höga värden minskat. Förändringen kan dock **inte** statistiskt säkerställas med ett Chi 2 -test.

Analys

Undersökningen visar på en förändring i gruppen, men förändringen är för liten för att kunna säkerställas statistiskt.

Redovisning av intervjuerna

Metod

Vi har valt att göra sex kvalitativa intervjuer med sex frivilliga elever som deltagit i alkoholinformatörsutbildningen på Marks gymnasium i klasserna Barn och fritid åk 2. Personerna kontaktades via telefon och tid och plats bestämdes. Intervjuerna ägde rum på Marks gymnasieskola och vid fyra intervjuer användes bandspelare och vid två antecknades. Vid intervjuerna användes den sk tratt-tekniken då vi började ställa öppna och opersonliga frågor för att avsluta med mer personliga och känsliga frågor. Frågorna skickades ej i förväg.

Våra frågor:

1. Vad tycker du om utbildningen till alkoholinformatör?
2. Vad har alkoholprojektet handlat om?
3. Om du skulle påverka ungdomar att ändra sin inställning till alkohol, hur skulle du göra då?
4. Hur tror du att ungdomar i allmänhet påverkas av denna typ av utbildning? I klassen?
5. Vad tycker du om att gå ut som alkoholinformatör?
6. Har det påverkat din inställning till alkohol? Hur?

Vi valde att göra dessa kvalitativa studier för att få en djupare bild av vad ungdomar tycker och tänker om denna sorts utbildning, hur de resonerar, och vi har försökt fånga deras tankar kring alkohol efter att de deltagit i detta projekt.

Resultat

Samtliga förnamn i denna redovisning är fingerade.

Krister

Krister tyckte att utbildningen var mycket kul och innehöll mycket bra information. Han benämnde den själv som "en trevlig tillställning". Han tyckte också att det var intressant att få reda på kompisarnas åsikter. Själva utbildningen tyckte han var bra då den innehöll många olika undervisningsformer, "4-hörnsövningen" tyckte han var speciellt rolig men även andra moment där man diskuterade och fick på så vis reda på kompisarnas inställning till alkohol.

Den bästa informationen var hur alkohol fungerar i kroppen, vilket han tyckte var mycket intressant.

Krister tror inte att det går att påverka ungdomars inställning till alkohol, han menar att "desto mer man säger att alkohol är farligt, desto mer vill folk testa det". Men trots att han inte tror att det går att påverka ungdomar så mycket så tycker han den information han fått var nyttig och att det är en bra ide att gå ut till andra klasser med samma information och framför allt samma metod.

Hur utbildningen påverkar ungdomar i allmänhet och i klassen vet han inte riktigt, men han säger att han själv blivit mer försiktig och tänker sig för.

Att gå ut som alkoholinformatör tycker han skall bli kul men nervöst. Eftersom han inte tycker att han kan så mycket eller har en massa erfarenhet om alkohol, är han orolig att inte kunna svara på frågor och att det därför kan bli pinsamt.

På sista frågan om han blivit påverkad av denna utbildning svarar Krister att det har han. Han tänker sig för vad han dricker och är mer försiktig. "Jag gillar inte öl och så och därför dricker jag nästan aldrig". Men när han dricker är det för det mesta hembränt, men det dricker nästan alla säger han.

Hans

Hans tycker att utbildningen till alkoholinformatör varit rolig, mest p.g.a. att dom slapp vanliga lektioner. Han tycker den var intressant men säger att det mesta visste han redan sedan tidigare. Hans tror att den skulle ha mer effekt om man fick den tidigare i t ex högstadiet.

Alkoholprojektet går ut på att lära sig prata med andra, att gå ut till åk 8 och prata om alkoholens positiva och negativa sidor. Men Hans tror inte att det går att påverka ungdomar så mycket. "Det enda man kan göra är att prata och informera, men Per gjorde bra saker". Utbildningen han fått tycker han innehöll många roliga övningar och intressanta diskussioner och han känner att det skall bli ganska kul att själv gå ut och informera, "men det beror på klassen man möter" tror han. Förhoppningsvis kan han kanske ändå påverka lite grand i positiv riktning.

På den sista frågan om utbildningen påverkat hans inställning till alkohol svarar hans att det har den inte gjort. Han dricker inte så mycket längre, det har han slutat med, men inte p g a den information han fått i och med utbildningen till alkoholinformatör.

Emma

Emma tyckte utbildningen var bra särskilt med tanke på undervisningssättet och att det inte delades ut pekpinna om "hur hemskt det är att dricka sprit". Emma tyckte mycket bra om sättet på vilket undervisningen bedrevs, särskilt "4-hörnsövningen" och övningen där de fick byta stolar om de hade en viss åsikt, sk "heta stolen". Emma menade att det var intressant att ta del av de andra elevernas åsikter och lyssna på deras argument för dessa. "Det är mycket roligare än att bara sitta still och lyssna" tyckte hon. Om något kunde göras bättre vore det enligt henne att få lite mer information om riskerna med alkohol. Emma menade att den information de fick om alkoholens risker grun-

dade sig på vad de frågade om. Hon hade gärna sett att även andra aspekter hade tagits upp.

Frågan om vad hon skulle göra om hon skulle påverka ungdomar att förändra sin inställning till alkohol svarade Emma på så här: "Jag skulle nog berätta om egna erfarenheter. Man lär sig bättre av att lyssna på vad andra har gjort. Om man bara går igenom vad som kan hända blir det ju tjatigt. Jag skulle berätta om saker som har hänt så att man vet vad som kan hända, att det inte händer jämt, men att det kan hända."

Emma tror att ungdomar påverkas väldigt olika av denna typ av projekt. Hon menar att många nog tänker att "det händer inte mig så jag behöver inte bry mig" medan många nog blir avskräckta till viss del. Hon tror att de flesta tänker att "det kan ju hända men jag tror inte att det kommer att hända så jag bryr mig inte så mycket". I klassen märker inte Emma att det har skett någon stor attitydförändring, det är ganska många, över hälften tror Emma, som inte dricker alls.

Emma tycker att det ska bli roligt att gå ut som alkoholinformatör, även om det känns lite nervöst. Hon känner att hon har tillräckliga kunskaper för att klara av det uppdraget.

På frågan om Emma hade ändrat sin inställning till alkohol som följd av projektet svarade hon att hon inte gjort det i särskilt hög grad men säger att hon "kanske tänker lite mer, att man inte ska dricka hembränd och så." Hon tillade att hon inte tyckte att hon lärt sig så mycket som hon inte visste innan utan menade att kursen hade varit mest meningsfull genom att de fått diskutera åsikter. Emma berättar att hon dricker alkohol ungefär två helger i månaden och hon säger att hon alltid försöker att dricka "lagom". Blir det för mycket är det ju inte roligt menar hon.

Lina

Lina ansåg att utbildningen till alkoholinformatör var intressant och att hon fick lära sig mycket nytt, särskilt om riskerna med att dricka hembränd sprit, vilket hon tyckte poängterades starkt. Lina tyckte att det bästa med utbildningen var diskussionerna om alkohol där alla fick säga vad de hade för åsikter och varför, även hon berömde "4-hörnsövningen" och "heta stolen". Hon tycker inte att utbildningen kunde genomförts på ett bättre sätt.

Lina var inte säker på hur hon skulle göra om hon skulle försöka påverka ungdomar att förändra sin inställning till alkohol, men tror att hon skulle försöka att belysa både positiva och negativa sidor med alkohol och inte försöka avskräcka med en massa skrämselfpropaganda. "De flesta kommer ju säkert att testa i vilket fall" menar hon.

Lina tror att inte att så många påverkas av den typ av projekt de fått vara med om, men säger att hon tycker att det är väldigt svårt att svara på den frågan. Hon menar att många som dricker inte lyssnar på någon. I den egna klassen menar hon att hon inte märker av någon attitydförändring, och poängterar att det är väldigt många som inte dricker alls.

Lina tycker att det skall bli intressant att gå ut som alkoholinformatör i grundskolan. ”Då får man ju veta vad de tycker också, de som går i åttan. De kanske tycker att det är jättetufft att supa, det vet man ju inte.” Lina tycker inte att hon har tillräckliga kunskaper för att gå ut som alkoholinformatör nu men tror att hon kommer att ha det då utbildningen är färdig.

Lina säger att hon inte har förändrat sin inställning till alkohol efter detta projektet. Hon svarade så här :”Nej, det tror jag inte. Jag brukar dricka hembränt men det har jag inte ändrat på. Att man kan bli blind och så det visste jag innan också. Vill man dricka får man ju ta det. Jag dricker på samma sätt som innan.” Lina säger att hon inte dricker särskilt ofta och att hon försöker att aldrig dricka för mycket. ”Man skall ju komma ihåg vad man har gjort, dricker man för mycket kanske man inte kommer ihåg vad man har gjort” säger hon.

Lars

Lars tyckte att alkoholinformatörens utbildningen varit jättebra och att det varit väldigt roligt att höra vad alla hade för åsikter (inklusive läraren). Lars var väldigt nöjd med det sätt på vilken undervisningen bedrivits, med mycket aktiviteter av olika slag. Han menade att man lyckats få ihop klassen väldigt bra och att alla vågade säga vad de tyckte, även de som har svårt att prata annars.

På frågan om vad alkoholprojektet handlat om svarade Lars: ”Skillnaden mellan alkoholism och det som inte är det. Var gränsen går. Om att dricka förståndigt. Det var ju mycket om det vi ställde frågor om också.”

Lars tror att det är väldigt svårt att förändra ungdomars inställning till alkohol då det är så spännande med alkohol i en viss ålder då man ofta även har problem med sin egen identitet. Han tror att ett sätt att möta problemet kan vara att ordna med aktiviteter där man inte behöver sprit för att ha roligt. Sedan menar han att det är viktigt att man berättar om riskerna och vad som faktiskt kan hända.

Lars svarade så här på hur han tror denna typ av utbildning påverkar ungdomar i allmänhet:” Man blir ju mer negativ till det, det är klart. Men man tänker ändå att inget händer mig, så är det ju alltid, man har ju alltid höga tankar om sig själv.” Om hur det påverkat eleverna i klassen svarade Lars att det verkar som om de flesta tagit till sig bud-

skapet. Han säger att intresset för projektet varit stort och att alla alltid ville närvara på lektionerna.

Lars tycker att det är väldigt bra att få gå ut som alkoholinformatör och menar att de som går i åttan nog lyssnar mer på någon som är i ungefär samma ålder än på vuxna. "Jag blir ju ändå en förebild i och med att jag är äldre, så brukar det i alla fall vara. Då har man kanske chansen att ge dem en tankeställare, att det kanske inte är så fräckt." Lars tycker att han har kunskaper nog för att gå ut som alkoholinformatör och menar att den här kursen har varit en mycket bra kunskapskälla.

På frågan om han förändrat sin egen inställning till alkohol svarade Lars: "Ja, man har ju fått sig en tankeställare. Jag är inte mycket för att dricka, det händer då och då, men inte alls ofta. Jag har kanske fem månaders uppehåll. När jag dricker är jag väldigt kontrollerad..." På frågan om han dricker hembränd sprit svarade han: "Jag har nästan aldrig druckit hembränt, det har hänt någongång, men aldrig att jag gör det igen. Det är väldigt osmakligt. Allt jag dricker är folköl. Jag gillar inte när något annat kontrollerar mig." Han svarade så här när jag frågade honom om han drack öl för att det är gott eller för att bli berusad: "Oftast dricker jag för att det är gott. Jag får uppmärksamhet ändå så jag behöver inte bli full för att känna mig uppmärksammad. Det är inga problem för mig. Men jag kan ju tänka mig att de som är "tapetblomma", som smälter in och bara är där, de kan nog ta till flaskan för att få lite uppmärksamhet, för att kunna prata med folk. Det förvånar mig inte alls."

Johan

Johan tyckte väldigt bra om utbildningen och menar att han vet mer nu än innan om riskerna med alkohol, om att det förstör mer än man tror. Även han tyckte att det var väldigt intressant att höra vad klasskamraterna hade för erfarenheter och tyckte det var kul att diskutera och höra andras åsikter. Johan tycker inte att utbildningen kunde gjorts på ett bättre sätt.

På frågan hur han skulle göra för att förändra ungdomars inställning till alkohol svarade han: "Gå ut i klasserna tidigt. I sjuan eller åttan. Det är lite sent att påverka nu när man går i gymnasiet." Johan tror inte på att använda skrämselpropaganda för att avskräcka från alkohol utan menar att det är viktigt att man även tar upp de positiva sidorna med alkohol. Det får dock inte bli för mycket åt någotdera hållet menar han. Han berättade så här: "Jag kommer ihåg när man gick i åttan och det kom någon och pratade om bara hur farligt det är att röka och dricka, men jag brydde mig inte ett skit om det. Jag tyckte att vad f-n, man dör ju inte. Man måste göra det ärligt och man måste blanda lite. Det måste vara lite kul."

På frågan om hur han tror denna typ av utbildning påverkar ungdomar i allmänhet svarar han att han inte vet men att han tror att det får de flesta att tänka till. I klassen tycker han sig kunna märka att många förändrat sin inställning till just hembränt, han tror att drickandet av hembränt har minskat något.

Att gå ut som alkoholinformatör tycker han är en bra grej och menar att man tar det mer på allvar själv när man skall gå ut och prata om det. Han tycker inte att han har tillräckliga kunskaper om ämnet ännu men är säker på att han kommer att ha det när det är dags att gå ut.

Johan menar att han påverkats mycket av utbildningen, särskilt då det gäller hans förhållande till hembränt. Johan säger att han brukade dricka ganska mycket hembränt innan och att han till och med sålt hembränt men att han lagt av med det nu. Det händer fortfarande att han dricker hembränt, men inte ofta. ”Man blir rädd. Innan visste man att det fanns en risk men man var inte rädd. Nu vet man ju att det kan hända mig, att det kan hända vem som helst.” säger han.

Analys

Vi kan se tydligt att de ungdomar vi intervjuade alla såg mycket positivt på utbildningen till alkoholinformatör och att de flesta tyckte att det varit väldigt roligt och intressant. Särskilt övningarna i aktiva värderingar uppskattas mycket av de här ungdomarna. De tyckte också att det var väldigt roligt att diskutera olika frågor och lyssna på andras erfarenheter.

De flesta såg även positivt på att så småningom gå ut i grundskolans åttondeklasser som alkoholinformatörer, även om några tyckte att det var lite nervöst, då de inte var riktigt säkra på om de hade tillräckliga kunskaper. De flesta antog dock att de nog skulle ha tillräckliga kunskaper när utbildningen är färdig.

Nästan alla vi intervjuade trodde att det var svårt att påverka ungdomars attityder till alkohol. De säger dock allihop, på ett eller annat sätt, att det är viktigt att prata om alkohol och att diskutera med ungdomar om vilka erfarenheter de har av alkohol. Ingen verkar tro på pekpinnar och skrämselfpropaganda som ett medel att förändra attityder utan menar att man genom att diskutera alkoholfrågor, på samma sätt som man gjort i den egna klassen, kommer en bit på vägen i alla fall.

Vi tycker det är ganska intressant att notera att två av ungdomarna poängterar att det är viktigt att gå ut och informera om alkohol tidigt om det skall få effekt. De menar att det är försent att komma med denna information nu när de går i gymnasiet. De antyder att det är svårare att förändra ungdomars attityder när de är i deras ålder (det vill säga 17 år) än när de går i grundskolan.

Vi tycker även att det är intressant att några av de intervjuade trodde att det var svårt att påverka andra att förändra sin syn på alkohol men säger sig själv ha påverkats, i högre eller mindre grad, av den utbildning de fått vara med i. Vi ställer oss frågan om det kan ha att göra med att man förlitar sig mindre på sin egen förmåga att förändra andras attityder än på andras förmåga att förändra de egna attityderna.

Vi kan utläsa av intervjuerna att fyra av de sex säger sig ha blivit mer eller mindre påverkade av projektet, i synnerhet då det gäller konsumtion av hembränd sprit, att man fått sig en tankeställare och att man nu tänker mer på vilka risker som finns när man dricker. Vi kan dock inte mer än i två fall se en klar förändring av de egna attityderna till alkohol.

Diskussion

Den modell för problembaserat lärande som använts i det här sammanhanget har varit lyckad. De deltagande ungdomarna har fått tillfälle att prova på något nytt, som de själva sedan kan använda även i andra sammanhang. Målet för undervisningen — att gå ut till de yngre kamraterna i år 8 har gjort kursen mer levande och det har också skapat en extra motivation för dem som deltagit. De flesta som intervjuats tycker att det skall bli roligt, men spännande att gå ut och prova själva.

Några av ungdomarna tror inte att den här typen av undervisning påverkat dem för att de är för gamla, att det vore bättre att vända sig till yngre tonåringar. Själva tycker vi att det kanske är just i den här åldern, när man blivit lite stabliare efter puberteten som man har störst förutsättningar att ta till sig en diskussion på mer vuxna villkor. Att någon egentligen är för gammal för att ändra sin inställning till något, det tror vi inte på. Ungdomarnas upplevelse att det är så kan vara ett utslag för att de i den här åldern känner sig väldigt stabila — en känsla som infunnit sig efter den röriga puberteten.

En annan viktig fråga är också hur mycket vi själva egentligen är medvetna om att vi förändrar vår inställning till något. De flesta TV-tittare anser inte att de påverkas av TV-reklam. Likafullt annonserar blöj- och tvättmedelstillverkare för miljontals kronor varje vecka. Och det gör de knappast för att de vill spronsra TV-tittarnas behov av bra långfilmer. De kan läsa av effekten av påverkan i våra köp av deras produkter.

Vår hypotes var att ungdomarna som deltar i den här typen av utbildning också förändrar sin egen inställning till alkohol. Vi kan med detta underlag inte dra några generella slutsatser om hur undervisningen har påverkat samtliga ungdomars attityder till alkohol, men vi kan säga att våra intervjuer ger en fingervisning om att många av ungdomarna tagit till sig utbildningen och tyckt det varit roligt att delta i den. Det finns

några som säger sig ha förändrat sin attityd till alkohol av de vi intervjuade måste ju ses som en mycket positiv effekt av undervisningen. Vi kan också se att några blivit försiktigare med att dricka hembränd sprit efter det att man gått utbildningen, då man vet mer om vilka risker det medför.

Den genomförda attitydmätningen visar på en liten förändring i gruppen. Resultatet indikerar också att det använda mätinstrumentet inte är tillräckligt bra. Spridningen i materialet är för liten Rimligen borde det vara så att inställningen till alkohol varierar mer i en grupp än vad den här mätningen visar. Ett bra mätinstrument skulle visa skillnader i populationen med större spridning. Därmed skulle det också bättre synas om förändringar sker i gruppen.

Litteratur-referenser

Blohm, Björkman & Christerson *Problembaserad inläring* Stencil Högskolan i Växjö 1989.

Erberth, Bodil & Rasmusson Viveka
Undervisa i pedagogiskt drama (avsnitt om kommunikation)
Studentlitteratur 1996

Leissner, Tom (red.) *Alkohol – ett psykosocialt, beteende och samhällsvetenskapligt perspektiv*
Studentlitteratur 1997

Jerdmyr, Bo & Svedbom, Jörgen *Hakuna Matata – En handledning för problembaserat lärande kring droger.*
Folkhälsoinstitutet 1997

Ziehe Thomas, *Ny ungdom, om ovanliga läroprocesser*
Nordstedts 1986

Steinberg, John *Aktiva värderingr på 2000-talet*, Ekelunds förlag 1994

Lantz, Annika *Intervjumetodik*, Studentlitteratur 1993

CAN-Undersökning Älvsborg, Landstinget i Älvsborg 1996